

ДИНАМІКА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯДЕРНОГО СТРИМУВАННЯ У ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД: БЛИЗЬКОСХІДНИЙ АСПЕКТ

Сіновець Поліна Андріївна,
кандидат політичних наук

Досліджуються процеси трансформації теорії ядерного стримування та формування так званого комплексного стримування в контексті нових регіональних викликів безпеці, що з'являються після розпаду біполлярної системи міжнародних відносин.

Ключові слова: ядерне стримування, ядерна програма Ірану, ядерна політика США.

Процеси, що відбуваються у Близько-східному регіоні, мають важливе значення для розуміння динаміки трансформації проблеми ядерного стримування у постбіполлярний період. На сьогодні у науковій літературі з'явилося поняття «комплексного стримування» (complex deterrence). Воно ґрунтуються на розумінні поліморфічного характеру загроз, що формуються внаслідок руйнування біполлярного світового ладу та необхідності диверсифікації підходів щодо стратегій, розроблених у роки «холодної війни». Однією з таких стратегій (що базується на принципах відповідної наукової теорії) є стримування, до якого роки радянсько-американського протистояння додали ядерну компоненту. Випробування протягом багатьох криз у радянсько-американських відносинах надало ядерному стримуванню характеру універсальності, яку протягом постбіполлярного періоду все частіше таврють як беззрунтовну. Піддається сумніву ефективність дій стримування серед акторів нехристиянських соціокультурних середовищ, у яких психологічний аспект теорії стримування не матиме адекватної адаптації.

Відсутність на сьогодні альтернативних ефективних стратегій відносин із супротивником значно загострює це питання, особливо для регіону Близького Сходу. Він став джерелом розвінчання міфів щодо ефективності ядерного стримування, оскільки тут нині формуються найсерйозніші загрози режиму ядерного нерозповсюдження. Водночас цей виклик сприяв

появі в науці теорії так званого комплексного стримування (complex deterrence), заснованого на розумінні постбіполлярного стримування як життєздатної, втім порівняно ускладненої системи, заснованої на збільшенні ролі внутрішньосистемних зв'язків та індивідуалізації елементів теорії стосовно конкретних об'єктів стримування. Особливої актуальності питанню в практичній політиці надає появу у 2010 р. нового бачення ядерної стратегії США, заснованого на поступовій відмові від ядерної компоненти у стратегії стримування.

Метою даної статті є аналіз ефективності ядерного стримування у постбіполлярний період на прикладі оцінки його функціонування стосовно близькосхідних акторів, а також моделювання результатів цього аналізу відносно нових загроз та адекватності відповідей на них з боку нової ядерної стратегії США.

Проблема трансформації характеру ядерного стримування у постбіполлярний період представлена у значному масиві робіт американських дослідників, зокрема таких класиків проблеми, як К. Пейн, Л. Фрідман, П. Морган, Р. Н. Лебоу, Дж. Г. Стайн [1] та ін. Значний інтерес представляє робота Д. Д. Палккі щодо розшифровки та аналізу запису розмов С. Хусейна напередодні та протягом війни у Перській затоці 1991 року [2]. Питання дослідження стратегічної культури Ірану висвітлюють у своїх роботах К. Земке, К. Шейк, Т. Гулдіманн [3]. З-поміж сучасних російських робіт із цього питання варто виділити монографію В. В. Євсеєва та В. І. Сажина «Іран, уран і ракети» [4].

Українські дослідники більшу увагу завжди приділяли історичним аспектам розвитку ядерної стратегії США, чому присвячені роботи В. Чумака, А. Шевцова, А. Їжака [5].

Отже, настав час, коли треба дати відповідь на головне запитання – як нове «комплексне» стримування регіональних акторів вплисуються у завдання, намічені новою ядерною стратегією США.

Насамперед для цього потрібно оцінити, наскільки стримування постбіополярного періоду відрізняється від класичного, створеного за роки «холодної війни» як результат ядерної взаємодії між Сполученими Штатами і СРСР.

Вельми цікавим з точки зору дослідження проблеми стримування є Ірак періоду правління С. Хусейна.

Саддам Хусейн уже в середині 1970-х років активно працював над здійсненням плану регіонального домінування. Багато науковців зазначають, що саме така мотивація поряд із прагненням до зниження власної вразливості перед можливою воєнною відповіддю з боку США, Ізраїлю або Ірану керувала діями іракського лідера.

Водночас війна у Перській затоці 1991 року поставила перед дослідниками декілька проблем, що демонстрували якщо не кризовий стан політики класичного стримування, то необхідність її трансформації. І навіть сьогодні вони вбачаються актуальними. Зокрема, це питання раціональноті об'єкта стримування, переконливості загрози відплати, а також адекватності сигналізування.

Питання раціоналізму акторів завжди було центральним у полеміці стримування. Саддам Хусейн тривалий час уособлював архетип ірраціонального лідера, адже він:

1) у 1990 році напав на Кувейт незважаючи на попередження посла США про «особливі інтереси» її держави в регіоні;

2) того ж року атакував Ізраїль ракетами «Аль-Хусейн», оснащеними звичайними боеголовками, незважаючи на попередження Тель-Авіву про можливість суворого покарання;

3) протягом 1990-х років продовжував чинити опір інспекторам ООН, приховуючи наявність розвиненої програми біологічної зброї, що певною мірою спровокувало США на початок операції «Свобода Іраку» у 2003 році.

Тут цілком дoreчно процитувати одного з найвидатніших критиків теорії стримування С. Сагана, який коментуючи зізнання С. Хусейна, зроблені після його арешту, зазначає, що вони «повною мірою доводять, що перспективи

ядерного покарання не стримували Ірак» [6]. У даному випадку виникає кілька можливих причин нестриманості іракського лідера.

Перша – С. Хусейн дійсно був ірраціональним лідером та не вбачав перспективу ядерного покарання неприйнятною шкодою для себе.

Друга – загрози США були недостатньо переконливими для того, щоб іракський президент дійсно повірив у них.

Третя – з якихось причин Хусейн навмисно удавав себе за нестримуваного лідера, тоді як насправді адекватно сприймав загрозу стримування, не переступаючи «червоних ліній».

Отже, розглянемо кожну зазначену причину окремо. Якщо починати з питання про раціональність, то доречно згадати визначення цього поняття. Зазвичай *раціональний актор* визначається як ключовий учасник кризи, який приймає об'єктивні політичні рішення, що трунтуються на чіткій безпредубідній оцінці співвідношенні цілей держави та шляхів їх досягнення [7].

Головною політичною метою Хусейна завжди було набуття безперечного лідерства Іраку у регіоні. Задля її досягнення Багдад витратив більше семи років на виснажливу війну з Іраном, у якій жодна із сторін не стала переможцем. Унаслідок війни Ірак нагромадив величезний зовнішній борг, насамперед перед арабськими країнами, що фактично віддаляло реалізацію амбітних планів іракського президента. У такій ситуації захоплення Кувейту (якому Ірак був винен \$14 млрд) убачався Хусейну варіантом подолання кризового стану економіки і відповідно відновлення військово-політичного потенціалу держави.

Напередодні початку воєнних дій проти Кувейту іракський лідер мав зустріч з Ейпрілом Гласпі, американським послом в Іраку. Попередження Гласпі, зроблене Хусейну, виглядало достатньо м'яким. Понад те, сьогодні існує багато версій, що Гласпі навмисно або ненавмисно спровокувала Хусейна на агресію щодо Кувейту. Офіційні показання Гласпі перед Конгресом усе ще не оприлюднені. Водночас, звертаючись до відкритих джерел, навіть найбільш чіткий варіант попередження Іраку виглядав так: «Ви концентруєте багаточисельні війська на півдні. Зазвичай, це було б не нашою справою, однак оскільки це відбувається в контексті Ваших загроз на адресу Кувейту, з нашого боку доволі логічно висловлювати занепокоєність...» Далі під час цієї бесіди Гласпі начебто зазначила, що «ми не маємо особливої позиції щодо арабсько-

арабського протистояння, такого, як ваше протистояння з Кувейтом...» [8] Гласпі також зазначила, що Сполучені Штати сподіваються на мирне розв'язання конфлікту шляхом залучення медіаторів, і, за її словами, Хусейн підтвердив відсутність намірів щодо захоплення Кувейту.

Як нині стає очевидним, «дипломатичний» стиль Гласпі, яким вона, добре знаючи Хусейна та його прагнення, намагалася не провокувати, а лише попередити його, мав ефект same провокації. Адже, напевне, з усього зазначеного Гласпі Хусейн чітко почув лише те, що говорило на користь його плану, а саме про відсутність особливої позиції США щодо іраксько-куveyтського конфлікту. Адже саме плани регіонального домінування мали першочергове значення для лідера Іраку, наслідки ж американських дій відігравали у цих планах другорядну роль. Тут варто зазначити, що нечіткість попередження американського посла навряд чи може вважатися головним детонатором ескалації наступальних дій Іраку. Перська затока вже доволі тривалий час вважалася зоною особливих інтересів США; і ще у квітні 1990-го року іракський президент розглядав варіант, коли внаслідок реалізації його планів Багдад може стати жертвою ядерних ударів. Понад те, вже за 2 дні після початку агресії та прийняття Резолюції РБ ООН № 660 Хусейн зазначив, що він «готовий до ядерних атак» [9]. Цікавим є те, що двічі Хусейн адресував свою стурбованість іншим національним лідерам – у квітні Ясеру Арафату, а у серпні – президенту Ємену. Тобто президент Іраку діяв, сподіваючись на те, що інформацію про його рішучість і незламні наміри буде передано США або коаліції союзників для того, щоб дати їм зрозуміти неможливість стримати Хусейна від здійснення його планів.

Нагадаємо також, що однозначне попередження про застосування ядерної зброї Держсекретар США Бейкер зробив лише відносно перспективи використання Іраком хімічної або біологічної зброї. Понад те, Бейкер зазначив у січні 1991-го, що у разі зачленення Іраком ЗМУ, Сполучені Штати не обмежаться звільненням Кувейту, а й підуть на знищенння іракського режиму [10]. Тобто в даному випадку цілком вірогідним убачається припущення, що «червоні лінії» США Хусейн бачив саме в неможливості використання ЗМУ у воєнних діях проти союзників, агресія ж відносно Кувейту до цих неприпустимих дій не входила. Характерно, що ЗМУ Ірак раніше

неодноразово застосовував у війні з Іраном, однак жодного разу не наважився зробити це проти американців. Тобто зазначений випадок не виходить за межі поняття раціональності, водночас демонструє суттєве нехтування системою сигналів, що були надані з боку американського посла.

Відзначимо також, що ЗМУ не було використано навіть проти Ізраїлю, територію якого Ірак протягом війни обстріляв 39 ракетами «Аль-Хусейн» («Склад»), оснащеними звичайними боеголовками. Цей випадок можна пояснити кількома версіями.

1. Ризик Іраку був зумовлений низькою переконливістю ізраїльської ядерної загрози, з одного боку, і високою переконливістю його конвенційного стримування – з іншого. Тобто Хусейн розумів, що Тель-Авів не здіснить ядерної відплати у відповідь на конвенційні удари, тоді як хімічна або біологічна атака мала ризик непередбачуваних наслідків. Водночас досвід арабсько-ізраїльських війн довів високу переконливість конвенційної загрози Ізраїлю, тобто перспектива спровокувати Ізраїль на воєнні дії могла бути одним із мотивів Хусейна [11]. Ізраїльська агресія була потрібна іракському президенту насамперед тому, що арабсько-ізраїльська війна могла б нівелювати арабсько-арабське протистояння, спрямувавши гнів арабів регіону проти Ізраїлю. Ця версія має сенс для тих, хто вважає, що ізраїльська ядерна загроза дійсно стримала Ірак від використання хімічної або біологічної зброї проти Тель-Авіву. Даний випадок чітко вписується в поняття раціональності лідера Іраку, вказуючи однак на його високу готовність до ризику. Понад те, головною проблемою цієї версії стає саме непрозорість ізраїльської загрози стримування, яка є наслідком непрозорості ізраїльської ядерної політики.

2. Невикористання ЗМУ пояснюється насамперед відсутністю воєнної відповіді Ізраїлю або (що менш вірогідно) технічними проблемами оснащення ракет «Аль-Хусейн» відповідними боеголовками. Якщо слідувати цій версії, можна припустити, що Хусейн планував спровокувати Ізраїль на ескалацію воєнних дій, які б у разі зачленення Іраком ЗМУ могли б привести навіть до ядерних ударів з боку Тель-Авіва. До речі, Багдад було евакуйовано ще у 1990 році, тобто Хусейн остерігався ядерного покарання як з американського, так і з ізраїльського боку. У цьому випадку Ірак оправився би у ролі жертви, і це б остаточно переворило захоплення Кувейту на подію дру-

горядного характеру, звернувши всю світову реакцію на Ізраїль. На користь цієї версії говорить оприлюднений запис розмови іракського президента з його міністром закордонних справ Т. Азізом, зроблений у січні 1991 року: «(С. Х.) Сьогодні ми завдамо ракетних ударів по Тель-Авіву та головних містах Ізраїлю... – (Т. А): Звичайними боєголовками? – (С. Х.) Так... ми використаємо інші боєголовки (ви розумієте), вже у відповідь на їхні удари...» [12].

Отже, у разі успіху Хусейн «обміняв» бі Багдад на Кувейт. Згідно з цією версією раціоналізм С. Хусейна набуває доволі ірраціонального характеру. Тобто, знов-таки, саме раціональні припущення стримали С. Хусейна від нападу на Ізраїль, тоді як той не відповів на агресію. Водночас найбільш вражаючим елементом цієї раціональності стає саме тлумачення неприйнятності шкоди для такого лідера, як С. Хусейн. Очевидно, що на відміну від «типового» лідера (американського, європейського чи навіть російського) людські втрати не посідають перших позицій по його, так би мовити, «шкалі неприйнятності». А якщо метою відповіді на питання щодо ірраціоналізму акторів стоїть більш важливe питання ефективності стримування, традиційні прийоми ризикують втратити силу. Звертаючись до Шеллінгівської «game of a chicken», Хусейн міг би виступити саме тим гонщиком, який викидає кермо у вікно та із задоволенням іде на зіткнення. Успіх перемоги гарантуєть дві такі його властивості, як уміння блефувати до самого кінця, а також готовність надати дуже високу ціну (сотні тисяч життів іракців) заради здійснення мети (захоплення Кувейту).

Ця ситуація надає опонентові лише два варіанти дій у відповідь: категорично не вступати у гру (як це зробив Ізраїль, сподіваючись на гарантований йому захист США) або пересісти на танк, і тоді результатом зіткнення стане знищення самого Хусейна. Під танком у даному випадку мається на увазі те, що Саддам Хусейн зміг передбачити у першій війні в затоці й не зумів передбачити у другій. А саме зміну режиму. Тобто невикористання ЗМУ у війні 1991 року, на наш погляд, значною мірою пов'язане із загрозою США змінити режим в Іраку і певною – з американською ядерною загрозою. Причому американська конвенційна могутність не зіграла жодної ролі у стримуванні диктатора, адже він покладав великих сподівання на:

1) велику чутливість США до людських втрат, що не дозволить їм вести тривалі бойо-

ві дії проти іракців. Можливо, Хусейна надихав в'єтнамський приклад, коли після тривалої війни американці віддали ініціативу в'єтнамцям, що було рівноцінним визнанню власної поразки;

2) певною мірою Хусейн міг розраховувати на самостримування США, на властивість, притаманну тим, хто має ядерну зброю і завдяки якій американці не використали ядерну зброю у В'єтнамі. Причому реальна або міфічна готовність Хусейна до ядерного удару потенційно позбавила б ефективності примусову функцію американського ядерного стримування, у разі, якщо б Вашингтон, наприклад, зажадав від Багдада відновлення статус-кво, загрожуючи ядерною відплатою.

Те, що Хусейн на початку 2000-х не вважав за необхідне виконувати вимоги США та Великої Британії та одразу ж допустити інспекторів ООН на свої об'єкти, було, передусім, свідченням неадекватної оцінки ролі РБ ООН і хибним припущенням, що незгода на воєнні дії таких її членів, як Франція, Росія та Китай, здатна стримати США [13].

Отже, які риси постбіполлярного стримування продемонстрував іракський приклад? Насамперед те, що попри певну раціональність близькосхідних лідерів цієї раціональності має бути притаманний характер, дещо відмінний від тієї, що розуміється західною культурою. По-перше, це дуже низька чутливість до людських втрат, якщо при цьому сам політичний режим і його лідер не лише мають шанси на виживання, а й здатні змінити свій вплив/ресурси. По-друге, *непрозоре маніпулювання загрозою* до певної міри дискваліфікує стримування. Так, США наголошували на серйозності наслідків для Іраку лише у разі застосування ЗМУ, ізраїльські ж попередження щодо серйозних наслідків у разі атаки мали зворотний результат, який сьогодні нерідко кваліфікують як неефективність стримування. У даному випадку варто звернути увагу на парадокс, коли достатня переконливість ізраїльського стримування створила підстави для його зриву. Якнайкраще тут можна бачити *неефективність конвенційного стримування* як такого, а якнайгірше – повну недієздатність ізраїльського ядерного стримування.

Щодо *неефективності загрози конвенційного стримування* ще раз можна зазначити, говорячи про другу війну в Затоці, коли здекларована американською Стратегією національної безпеки схильність Вашингтона до превентивних дій не мала примусового впливу

на лідера Іраку. Також з боку Саддама Хусейна *помітне неадекватне сприйняття сигналів*, що в умовах різних соціокультурних просторів перетворюється на одну з найделікатніших і найскладніших проблем стримування. Адже якщо західна культура здебільшого використовує сигнали для попередження або пояснення своїх дій, східна нерідко застосовує сигналізування для відвернення уваги від певних своїх дій. У такій ситуації стримування втрачає значний потенціал тих функцій, які йому приписувалися протягом «холодної війни». Насамперед – це примусова функція активна і пасивна (*coercion, compellance*). Понад те, намагання її використати може не відвернути, а лише спровокувати загрозу з боку регіонального лідера, подібного до С. Хусейна.

На сьогодні ця дискусія має сенс лише при використанні її уроків для оцінки перспектив функціональності політики стримування щодо «загрози міжнародній безпеці № 1» – Ірану. Новий «Огляд ядерної політики США», що уточнює ядерну політику адміністрації Барака Обами, надає нам такі позиції, як:

1) перетворення ядерного стримування з головного елементу оборонної політики США на остаточний. Різниця в тому, що мовою ядерної зброї США мають намір розмовляти лише з державами – нечленами ДНЯЗ, або з тими, які порушують Договір. Стримування інших держав здійснюватиметься за рахунок конвенційного потенціалу Вашингтону;

2) збільшення уваги до конвенційного стримування, тобто на нього, ймовірно, буде покладена функція примусу, яка раніше належала ядерному стримуванню. Ймовірно, що підкріпляти цю стратегію буде збільшення ролі доктрини «глобального миттєвого удару» (*prompt global strike*), згідно з якою США мають бути готові до завдання миттєвого конвенційного удару у відповідь на будь-яку загрозу у будь-якій точці світу;

3) відмова від оновлення ядерного потенціалу за рахунок нових видів боєголовок – мається на увазі відмова від програм RNEP і RRW, що були покликані збільшити переконливість ядерного стримування шляхом зменшення потужності нового покоління ядерних боєзарядів, і відповідно зруйнувати їх якість самостримування [14].

Наскільки уроки Іраку можуть екстраполюватися на Іран, можна дискутувати. Втім, очевидним є те, що соціокультурний стереотип Іраку є значно близчим до Ірану, ніж той абстрактний культурний феномен, що надає

нам загальна теорія стримування. Отже, користуючись старими правилами, можна відтворити спробу моделювання стримування Ірану. Тобто знову найбільшу зацікавленість викликають саме ті елементи теорії стримування, що продемонстрували свою неефективність або суттєву відмінність від класичних елементів стримування. А саме: характер раціональності ісламського керівництва держави, адекватність сприйняття відповідних сигналів стримування, категорія неприйнятної шкоди та чутливість до конвенційного стримування.

Аналізуючи характер раціональності ісламського керівництва держави, варто зазначити, що на відміну від Іраку періоду правління С. Хусейна Іран є державою, в якій дії президента контролюються духовним лідером країни аятоллою, а за його рішеннями контроль здійснюється з боку Ради експертів Ісламської революції. Тобто, авантюризм колишнього іракського лідера, продемонстрований протягом війни у Перській затоці, й особливо його готовність до великих людських втрат, має бути меншою в іранського керівництва. Водночас стратегічна культура Ірану, заснована на світогляді шійтського ісламу, вітає страждання та велику жертвіність, мотиви яких оспівуються під час багатьох фестивалів скорботи. Іранці готові до цих страждань і водночас глибоко не довіряють зовнішньому світу, маючи досвід зовнішніх загроз з боку росіян, монголів, британців, американців і навіть арабів, і цей досвід підкріплений міжнародною ізоляцією періоду війни з Іраком [15].

До речі, лідер Іраку також страждав мегаломанією, недовіряючи жодному з членів міжнародної спільноти. Крім того, необхідно враховувати таку рису іранців, як прагнення до незалежності й поваги з боку інших держав, тобто прагнення довести навколо іранської держави перед зовнішнім тиском, її готовність до великих жертв заради досягнення мети. Метою Ірану є прагнення до регіонального домінування. Тобто маніпулювання загрозою заради здійснення тиску на Іран має всі шанси здійснити на Тегеран зворотній вплив. Про це свідчить також і багатий досвід міжнародної спільноти щодо намагань зупинити Іран на його шляху до створення власної самодостатньої ядерної програми. Адже наслідком усіх заяв РБ ООН про неприпустимість тих або інших дій Ірану завжди ставали відповідні дії.

Ядерна зброя для Ірану може бути як квитком до клубу великих держав, так і потенцій-

но захищати Тегеран від намагань зовнішніх сил зупинити його. Таким чином, мотивація Ірану багато у чому співпадає з мотивацією хусейнівського Іраку, водночас це держава із значно вищим порогом застосування сили. Наприклад, Майкл Ейзенштадт, аналізуючи зовнішню політику Ірану, говорить про уміння іранського керівництва лавірувати, уникаючи прямої конfrontації. Ейзенштадт звертається до ситуації 1998 року, коли рухом Талібан було знищено дев'ять іранських дипломатів, у відповідь на що офіційний Тегеран, сконцентрувавши війська біля кордонів, зажадав видачі винних судям [16].

Отже, якщо робити певний порівняльний аналіз Ірану з Іраком у контексті проблеми стримування, то можна зазначити, що, по-перше, Іран є державою з керівництвом, раціональність якого також має достатньо своєрідну специфіку. З одного боку, йому притаманне природне бажання уникати гострих конfrontаційних ситуацій. З іншого – у ситуації, коли конfrontації неможливо уникнути, Тегеран демонструє готовність до значних втрат заради досягнення мети.

Понад те, відвертий тиск, на якому нерідко заснована стратегія проведення «червоних ліній», є більшою мірою чинником провокації, ніж стримування. Тобто *примусова функція стримування, схоже, не працюватиме* відносно Ірану аналогічно тому, як це відбувалося з Іраком.

Водночас непрозорість загрози, яку сторона, що стримує, нерідко використовує навмисно, прагнучи уникнення дискваліфікації стратегії стримування, матиме зворотній ефект. Тобто ця загроза може бути навмисно непоміченою з боку іранського керівництва, що лише підріве переконливість американських (або ізраїльських) зобов'язань здійснення загрози.

Стосовно ефективності конвенційного стримування варто зазначити, що ця категорія (навіть у контексті абсолютної конвенційної переваги США у світі) вбачається малоєфективною проти стримування таких держав, як Іран. Тут варто зазначити міркування, ідентичні до тих, що керували діями С. Хусейна. Понад те, помножені на проблеми, з якими Сполучені Штати зіткнулися внаслідок операції «Свобода Іраку», тобто неможливість абсолютної перемоги навіть шляхом введення військ. В даному випадку є доречним вислів С. Хусейна, який стверджував: «Якщо Іранці захоплять регіон, американські війська будуть не в змозі зупинити їх будь-яким іншим чином, окрім ядерної

зброї.» [17]. Отож єдиною реальною загрозою, потенційно здатною стримати Іран, може бути однозначне попередження США щодо можливості застосування ядерної зброї у чітко визначенчих випадках.

У з'язку з цим варто згадати про категорію неприйнятної шкоди. У 2001 році екс-президент Ірану Рафсанджані зазначив, що для знищення Ізраїлю достатньо буде й однієї ядерної бомби, тоді як будь-яка воєнна відповідь Ізраїлю «лише завдасть шкоди ісламському світу» [18]. Тобто теоретична готовність Ірану до втрат від ядерної атаки потенційно робить ефект конвенційного стримування значно слабкішим.

Якщо ж коментувати нову американську ядерну стратегію у цьому контексті, то варто зазначити наступне.

1. Відмова від опори на ядерну зброю обмежує переконливість американського ядерного стримування до випадків, коли на карту поставлені життєві інтереси держави (переважно це питання безпосередньої оборони території США). Виняток, який робиться для держав, що порушують ДНЯЗ, нічого не міняє, адже іранці й досі стверджують, що ніколи не порушували цей Договір.

2. Опора на конвенційне стримування, на наш погляд, стосовно Ірану лише утверджує ісламське керівництво держави у впевненості, що Сполучені Штати навряд чи розпочнуть нову наземну операцію проти них, уже маючи невирішенні проблеми в таких регіонах, як Ірак та Афганістан. Якщо ж говорити про prompt global strike, то також очевидним убачається те, що навіть значна кількість американських крилатих або балістичних ракет з неядерними боєголовками не здатні будуть позбавити Іран його ядерної програми або зупинити рішучість іранських збройних сил.

3. Відмова від трансформації американського ядерного потенціалу перекреслює в перспективі можливість створення менших ядерних боєзарядів, які США починали розробляти, сподіваючись позбавити ядерну зброю її традиційної функції самостримування. У контексті глобального роззброєння цей крок, звісно, має великий позитив, утім остаточно робить неможливим ідею застосування ядерної зброї США у ситуаціях, коли виживання самих Штатів не буде під загрозою.

Що ж стосується феномену уже згадуваного «комплексного стримування», яке з'явилось у постбіполярний період, то внаслідок проведеного дослідження можна виділити низку рис, притаманних цьому явищу:

1) комплексне стримування має значний соціокультурний підтекст, який суттєво впливає на зміст традиційних для класичного стримування понять. Ідеться передусім про питання раціоналізму акторів, неприйнятної шкоди, проблему адекватного сприйняття сигналів та ін. Згадані елементи не є несуттєвими в системі комплексного стримування, однак оцінка всіх зазначених елементів має бути індивідуалізована залежно від об'єкта стримування;

2) Найслабкішим елементом комплексного стримування вбачається примусова функція його загрози, яка демонструє себе як доволі

малоектичну та навіть небезпечну стосовно нових об'єктів стримування. Понад те, намагання впливати на об'єкт стримування шляхом зображеніх у класичній літературі методів (таких як game of a chicken, наприклад) загрожує зривом стримування;

3) в нових геополітичних умовах переконливість ядерного стримування підтверджує себе лише там, де йдеться про безпосередню небезпеку для держави, всі інші випадки (розширене стримування або примус загрозою застосування сили) лише дискальфікують загальну переконливість загрози стримування.

Список використаних джерел

1. Payne, K. B. The Fallacies of Cold War Deterrence and a new Direction / K. B. Payne. – Lexington, The University Press of Kentucky, 2001. – 225 p. ; Morgan, P. M., Deterrence Now / P. M. Morgan. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 331 p.; Freedman, L. The Evolution of the Nuclear Strategy / L. Freedman – New York: St. Martin Press, 1981. – 452 p.; Lebow, R. N. Deterrence and the Cold War / R. N. Lebow, J. G. Stein // Political Science Quarterly. – 1995. – Vol. 110. – № 2. – P. 164.
2. Interview with D.D. Palkki: «Iraq's Non-Use of Chem/Bio During the 1991 Gulf War», given during the PONI Nuclear Spring Conference, Washington D.C. – 2010. – 9 April.
3. Ziemke, C. E. The National Myth and Strategic Personality of Iran: A Counterproliferation Perspective / C. E. Ziemke // The Coming Crisis: Nuclear Proliferation, US Interests and World Order? / S. D. Sagan, R. K. Betts [and oth.]; ed. by V. A. Utgoff. – Cambridge, the MIT Press, 2000. – P. 87–95. ; Shake, K. Dealing with a Nuclear Iran / K. Sake // Policy Review. – 2007. – April-May. – P. 1–22; Guldmann, T. The Iranian Nuclear Impasse / T. Guldmann // Survival. – 2007. – Vol. 49. – № 3. – P. 169–178.
4. Евсеев, В. В. Иран, уран и ракеты / В. В. Евсеев, В. И. Сажин // Институт Ближнего Востока. – М., 2009. – 272 с.
5. Чумак, В. М. Ядерна стратегія США: від перевершення до нерозповсюдження / В. М. Чумак // НІСД. – К., 1999. – 304 с.; Шевцов, А. І. Доктрина Буша: теорія і практика застосування сили / А. І. Шевцов, О. І. Іжак // Стратегічна панорама. – 2003. – № 3. – С. 24–38.
6. Sagan, S. S. The Spread of Nuclear Weapons. A Debate Renewed / S. S. Sagan, K. N. Waltz. – N.Y. : W.W. Norton & Co., 2003. – P. 81.
7. Zagare, F. Rationality and Deterrence / F. Zagare // World Politics. – 1990. – Vol. 42. – № 2. – P. 239.
8. Excerpts From Iraqi Document on Meeting with U.S. Envoy // The New York Times International. – 1990. – 23 September [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chss.montclair.edu/english/furr/glaspie.html>; 9. Sagan, S. – Op. cit. – P. 80.
10. Lindberg, T. Deterrence and Prevention. Why a War Against Saddam is Crucial to the Future of Deterrence / T. Lindberg // The Weekly Standard. – 2003. – 3 February. –Vol. 8. – № 20. – P. 24.
11. Mendelson, B. Israeli Self-Defeating Deterrence in the 1991 Gulf War / B. Mendelson // The Journal of Strategic Studies. – 2003. – Vol. 26. – № 4. – P. 84.
12. Interview with D. D. Palkki. – Op. cit.
13. Harvey, P. F. Deterrence and Compellence in Iraq 1991–2003: Lessons for a Complex Paradigm / P. F. Harvey, P. James // Complex Deterrence. Strategy in the Global Age / J. W. Knopf, J. G. Stein, P. M. Morgan [and oth.]; ed. by T. W. Paul, P. M. Morgan, J. Wirtz. – Chicago, The University of Chicago Press, 2009. – P. 224.
14. Nuclear Posture Review Report, April 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.defense.gov/npr>
15. Guldmann, T. The Iranian Nuclear Impasse / T. Guldmann // Survival. – 2007. – Vol. 49, № 3. – P. 172.
16. Eisenstadt, M. Can The United States Influence WMD Strategy of Iraq and Iran? / M. Eisenstadt // The Nonproliferation Review. – 2000. –Summer. – P. 69.
17. Interview with D. D. Palkki. – Op. cit.
18. Nuclear weapons – Iranian Statements, 2001. – 14 December [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/iran/nuke2.htm>